

КОНЦЕПТУАЛЬНЕ НАВАНТАЖЕННЯ ЕЛІПСИСА В ПСЕВДОАВТОБІОГРАФІЧНІЙ ПРОЗІ П. МОДІАНО

Зроблено спробу дослідити концептуальне навантаження еліпсиса як засобу конденсації смислу, що вводить мовленнєвий і чуттєвий аспекти персонажного буття в псевдоавтобіографії П. Модіано. Виокремлено текстові концепти ПАМ'ЯТЬ, ПРИГАДУВАННЯ, ТУРБОТА, ПСЕВДОСПОКІЙ та ін. у межах концептуальної інформації, яку вербалізують еліптичні речення у взаємодії із синтаксичним паралелізмом.

Ключові слова: синтаксичний маркер, еліпсис, еліпсація підмета, еліпсація предиката.

Псевдоавтобіографічні тексти сучасного французького письменника П. Модіано ми розуміємо як цілісне комунікативне утворення нелінійного характеру, компоненти якого об'єднані авторською інтенцією в єдину ієрархічно зорганізовану семантичну структуру [7, с. 3]. **Актуальність** наукової проблеми зумовлена тим, що, з точки зору прагматики, модіанівська псевдоавтобіографія є наслідком суб'єктивної, емоційної реакції мовця на зовнішній світ і виявляється в оцінці інформації, міркуваннях, внутрішніх рефлексіях, спонуканні до дії тощо. Фрагментарність, нелінійність, атемпоральність цієї прози отримують своє відображення в синтаксичних фігурах еліпсиса, інверсії, риторичного питання, замовчування, які визначаються синтаксисом дезеквілібра [3, с. 18]. Вони провокують напругу, підсилюють експресію, емоційність у текстах і стають синтаксичним увиразненням концептуальної інформації. Розвідка має на меті висвітлити концептотвірну роль одного із зазначених синтаксичних маркерів, зокрема еліпсиса, в імплікації текстових концептів у псевдоавтобіографічній прозі П. Модіано, яка слугує **матеріалом** дослідження. Досягнення мети передбачає виконання конкретних **завдань**: виявити домінуючі типи еліптичних речень у псевдоавтобіографічних текстах письменника, їхню згорнуту імпліцитну й експліцитну інформацію, а також текстові концепти, в яких вона виражається.

Звернення саме до фігури еліпсиса пояснюється тим, що вся наративна манера П. Модіано моделює хаос і порожнечу, що проявляються в діалектиці пам'яті – забуття – спогаду – уяви, бездієслівних конструкціях, великій кількості часових і психологічних лакун. Відомо, що еліпсис – тематична і структуральна парадигма творчості письменника – трактується як метафора відсутності й знак порожнечі [9, с. 145].

Еліпсис розуміємо як структурну "неповноту" синтаксичної конструкції. На рівні речення це явище проявляється у: а) пропуску того чи іншого

члена речення, який легко відновлюється з контексту (контекстуальний еліпсис); б) відсутності певного елемента висловлення, що відновлюється з конкретної мовленнєвої ситуації; в) відсутності дієслова-зв'язки (нульова зв'язка) [4, с. 592; 8]. У французькій мовній традиції еліпсис вивчався найчастіше як риторичне явище [1, с. 210].

Еліптичні речення – це компресивні речення, які передбачають обов'язкову наявність повного корелята, що функціонує в мові на синхронічному рівні [6, с. 70]. Незважаючи на численні ґрунтовні дослідження явища еліпсису у французькій мові [1, с. 210; 2, с. 175–176; 5; 8], констатуємо відсутність чіткої систематизації еліптичних речень. У рамках нашої наукової розвідки в псевдоавтобіографії П. Модіано до таких відносимо речення з пропущеними підметом, присудком, другорядними членами, що формують бездієслівні, номінативні конструкції, які містять згорнуту інформацію й отримують концептуальне навантаження.

Еліпсація **підмета** зазвичай позначає учасників або об'єкт комунікації й може виражатися в інфінітивних, безособових реченнях. Відновлення імпліцитної інформації відбувається на основі прагматичної пресупозиції, тобто знань про ситуацію спілкування, мету й завдання конкретного акту комунікації, а також лінгвістичної пресупозиції. Еліпсація підмета в романах П. Модіано стає важливим засобом концентрації думки оповідача, кінцевий результат якої виглядає як указівка до дії: *De nouveau cette douceur, ce sentiment d'exaltation m'a envahi, comme lorsque je descendais avec elle la rue en pente. Se laisser vivre au jour le jour. Ne plus se poser de questions sur l'avenir. Etre en compagnie de gens bienveillants qui vous aident à surmonter vos difficultés et vous donnent peu à peu confiance en vous* (Modiano, VN, 43). Інфінітивні еліптичні речення цього фрагмента емоційно зумовлені ("Знову ця ніжність, це почуття захопленості наповнили мене, як тоді, коли я спускався з нею по згористій вулиці"). Спокій, який оповідач відчував у минулому, недосяжний у цю мить у зв'язку з життєвими обставинами. Проте такий емоційний стан породжує в юнака переосмислення теперішнього в напрямку пасивності й безтурботності, що ілюструються в еліптичних реченнях й імплікують текстовий концепт ПСЕВДОСПОКІЙ.

Mais il fallait rester vivants jusque-là. Vivants. Et ne pas attirer l'attention. Être le plus discret possible (Modiano, VN, 83). Поданий уривок імплікує голос оповідача, оскільки відтворює його свідомість у моменти рефлексій і міркувань, які ілюст-

руються першим безособовим реченням (“Але потрібно було до того часу залишатися живими”), другим одночленним реченням (“Живими”) та інфінітивними реченнями (“І не привертати увагу”. “Бути якомога стриманішим”). Увагу привертає той факт, що всі еліптичні конструкції об’єднані спільною комунікативною стратегією протиставлення, яка маркується сполучником *mais* conj. «introduit une idée contraire à celle qui a été exprimée» [10, с. 1128]. Лексико-синтаксичний зміст аналізованого фрагмента відтворює концептуальну інформацію, яка виражається в ПОДОЛАННІ ПЕРЕШКОД заради ПОРЯТКУ.

У псевдоавтобіографічній прозі П. Модіано еліпсис використовується як засіб посилення образності, експресії, який підсилює концептуальне напруження основної інформації: *Immobile, les yeux grands ouverts, je me dépouillais peu à peu de cette carapace épaisse d'écrivain anglais sous laquelle je me dissimulais depuis vingt ans. Ne pas bouger. At-*

tendre que la descente à travers le temps soit achevée, comme si l'on avait sauté en parachute. Reprendre pied dans le Paris d'autrefois. Visiter les ruines et tenter d'y découvrir une trace de soi. Essayer de résoudre toutes les questions qui sont demeurées en suspens (Modiano, QP, 29). Виділені еліптичні речення демонструють роздуми оповідача й ілюструють метафоричне порівняння потоку пригадування з процесом приземлення. Ці конструкції виступають підґрунтям для концептотворення, оскільки вводять мовленнєвий і чуттєвий аспекти персонажного буття. Семантичні одиниці еліптичного фрагмента формують концептуальний ланцюг *le temps* → ПАМ’ЯТЬ, *la descente à travers le temps* → ПРИГАДУВАННЯ, *repandre pied, visiter les ruines, résoudre toutes les questions en suspens* → ВІДНАХОДЖЕННЯ ОРІЄНТИРІВ ЖИТТЯ, *découvrir une trace de soi* → РОЗУМІННЯ СЕБЕ, у якому демонструється взаємодія текстових концептів (див. рис. 1):

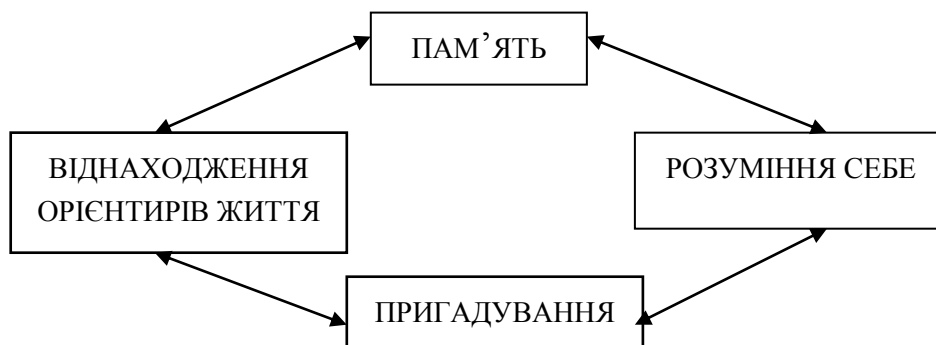

Рис. 1. Концептуальне коло еліптичного фрагмента (Р. Modiano « Quartier perdu »)

Лексико-синтаксичний зміст поданих еліптичних конструкцій у сукупності формують концептуальне коло на основі взаємозв’язку. Це зумовлено тим фактом, що розуміння, пізнання себе є неминучим без усвідомлення минулого, яке здійснюється в процесі пригадування, що забезпечується роботою пам’яті.

Високою продуктивністю в псевдоавтобіографічній прозі П. Модіано виділяються еліптичні конструкції з пропущеним *предикатом*, що сприяють розумово-мовленнєвій гармонізації повідомлення, механізм якої базується на імплікації. Такі речення є синтагматично відновлювальними, оскільки пропущене слово легко експлікується з вербального контексту. Еліпсація предиката використовується як експресивний засіб опису персонажів, що виражається в бездієслівних конструкціях: *Une blonde, petite, à la peau très fine, presque rosé, aux yeux bleu pâle* (Modiano, J, 111). Поширене номінативне речення визначає основні характеристики зовнішності героїні, які формують позитивне емоційно-естетичне сприйняття, що в концептуальному плані отримує вираження

в текстовому концепті МОЛОДІСТЬ.

A Neuilly, rue de la Ferme, elle lui dit de s'arrêter devant une maison basse dont tout le rez-de-chaussée était occupé par un bar, le Lauby. Murs boisés. Demi-pénombre. Photographies de chevaux et de cavaliers. Étriers. Cravaches. Odeur de cuir (ibid., 172). Еліптичні речення представляють опис першого поверху будинку. Висока концентрація номінативних одиниць без артиклів, які мають відношення до кінного спорту (“Фотографії коней і вершників. Стремена. Батоги”), матеріального достатку (“Стіни, оброблені деревом. Запах шкіри”), світла як символу радості й життя (“Напівтемрява”), справляють враження співзвучності душевного стану людини зі станом речей, що її оточують. Отже, номінативні речення формують уявлення про власника цього помешкання як людину владну, строгую й заможну.

Уживання еліптичних фраз як маркера психічного стану мовця може поєднуватися антитезою, яка базується на протилежних значеннях лексем: *Maître chanteur, gouape, donneuse, indic, assassin peut-être, mais fils exemplaire* (Modiano,

RN, 91). Уривок представляє роздуми оповідача щодо його самооцінки, яка передається еліптичним реченням. Прагматична сила останнього полягає в зображенні емоційного стану суб'єкта мовлення й маркує негативність змін, що з ним сталися через слабкість характеру. У результаті отримуємо цілий перелік негативних характеристик – “шантажист, ледар, зрадник, інформатор у поліції, можливо, убивця”, які у фінальній частині речення чітко протиставляються контекстуальним антонімом – “зразковий син”. Така кореляція двох синтаксичних явищ вказує на дисгармонійний емоційний стан оповідача, що в концептуальному плані слугує підґрунтям розгортання текстового концепту МОРАЛЬНА НЕДУГА.

Найчастіше в псевдоавтобіографічних текстах П. Модіано еліпсис взаємодіє з фігурою синтаксичного паралелізму й повтору як поєднання двох основ: асиметрії і симетрії, які наповнюють їх новим змістом і розширюють концептуальний простір: *Trop sérieux, les hommes. Trop absorbés par leurs belles abstractions, leurs vocations : la politique, l'art, l'industrie des textiles [...]. Incapables. Lugubres. Avides. Prétentieux* (Modiano, PE, 146). Цей фрагмент є прикладом еліптичної єдності, що представлена низкою бездієслівних речень і пронизана синтаксичним паралелізмом. Останній презентує анафоричний початок перших двох речень (*Trop sérieux – Trop absorbés*), який унаочнює модель Adv–Adj. Друга фраза як іронічне доповнення першої, вибудовує паралелізм за допомогою однорідних членів *la politique, l'art, l'industrie des textiles*. Останні чотири однослівні речення, що складаються з прикметників, характеризують персонажів, дають їм негативну оцінку – “Бездарні. Понурі. Скупі. Претензійні”. Компоненти еліптичної єдності імплікують розгортання текстового концепту ДУХОВНА ОБМЕЖЕНОСТЬ.

Et me voilà, le premier soir, assis à mon bureau, sur celui-ci, des crayons qu'elle avait taillés [...]. Et des bouteilles d'encre de toutes les couleurs. Et des gommes. Et des buvards roses et verts. Et un bloc de papier à lettres grand format ouvert sur une page blanche (Modiano, LF, 175–176). Поданий уривок – спогади оповідача про перший вечір й обставини, за яких він почав писати книгу про Гаррі Дресселя – батька своєї близької подруги. Дівчина раділа такій ідеї і подбала про забезпечення найкращих умов для її здійснення. Концентрація номінативних речень з анафоричним сполучником *et conj.* імпліцитно віддзеркалює ставлення головного героя до цих предметів як прояв піклування, допомоги близької людини, що зумовлює розгортання текстового концепту ТУРБОТА.

Je marchais le long du boulevard Soult. [...] Quelquefois sur la façade de l'un d'eux, une grande tache de soleil. [...] Ces contrastes de l'ombre et

de la lumière du soleil couchant, cette chaleur et ce boulevard vide... Casablanca. (Modiano, VN, 25). Проілюстрований уривок є епізодом прогулянки оповідача по вечірньому Парижу з наміром відшукати Ріго, старого знайомого, хто міг би пролити світло на темні плями минулого. Еліптичне речення з повтором указівного прикметника *se adj.dém.* свідчить про емоційний стан мовця як реакцію на раніше побачене й відчуте в Касабланці. Концептуально значущою лексичною одиницею виступає прикметник *vide adj.* « *dépourvu de son contenu ; qui ne contient pas d'information, dénué de sens* » [10, с. 2031]. Його фінальна позиція в реченні слугує засобом створення ефекту порівняння опису довкілля з душевним станом. Увагу привертають три крапки, які стоять після цього прикметника й демонструють емоційний стан пригніченості, що в концептуальному плані виступають підґрунтям розгортання текстового концепту ВНУТРІШНЯ ПОРОЖНЕЧА.

Вкраплення в оповідь еліптичних речень слугують передачі статичності художнього часу, споглядабельності сприйняття оповідача: *Déjà, à cette époque, j'avais le sentiment qu'un homme sans paysage est bien démuné. Une sorte d'infirme. Je m'en étais aperçu très jeune, à Paris, quand mon chien était mort et que je ne savais pas où l'enterrer. Aucune prairie. Aucune village. Pas de terroir. Pas même un jardin* (Modiano, AN, 168); *La pente douce de la rue Caffarelli. Pas une voiture. Pas un bruit. Quelques villas encore, parmi les immeubles l'une d'entre elles d'allure Florentine, entourée d'un grand jardin* (Modiano, DA, 68). У наведених прикладах синтаксичний паралелізм номінативних речень (“Жодного луку”. “Жодного села”. “Ні землі”. “Ні навіть саду”. “Ні машини”. “Ні шуму”) зображено в моделі Particule négative–(Adv)–Article–N, яку представляють додатки, що доповнюють зміст перших речень. Еліптичні речення вербалізують концептуальну інформацію, у межах якої вичленовується текстовий концепт ПРИСУТНЯ ВІДСУТНІСТЬ.

Таким чином, проведений аналіз дає підстави стверджувати, що актуалізація в псевдоавтобіографічній прозі П. Модіано синтаксичних маркерів представлення текстових концептів засвідчує прагматичні характеристики зв'язку зі структурою художніх текстів. Дослідження синтаксичних фігур сприяє проясненню особливостей художньої комунікації, експлікації й імплікації текстових концептів, а також формуванню концептуального простору псевдоавтобіографії письменника. Перспективним напрямком у наших подальших розвідках виступає дослідження інших характерних для мовлення оповідача фігур інверсії, риторичного питання, які є синтаксичним увиразненням концептуальної інформації.

Література

1. Арно А. Грамматика общая и рациональная Поряля / Антуан Арно ; [пер. с франц. Н. Ю. Бокаторовой]. – М. : Прогресс, 1990. – С. 272.
2. Балли Ш. Общая лингвистика и вопросы французского языка / Шарль Балли. – М. : Едиториал УРСС, 2001. – 416 с.
3. Береговская Э. М. Синтаксические фигуры как система : коллективная монография / Береговская Э. М., Тавасиева А. З., Пугачева Ю. Н. – Смоленск : Изд. СмолГУ, 2007. – 416 с.
4. Большой энциклопедический словарь. Языкознание / [гл. ред. В. Н. Ярцева]. – 2-е изд. – М. : Большая российская энциклопедия, 1998. – 685 с.
5. Иванилова Н. Е. Структурно-семантические особенности эллиптических предложений во французском и английском языках (на материале франкоязычных и англоязычных художественных произведений начала XX века) : автореф. дис. на соискание уч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.19 "Теория языка" / Н. Е. Иванилова. – Нальчик, 2008. – 21 с.
6. Ларькина А. А. О лингвистических исследованиях эллипсиса во французском языке / А. А. Ларькина // Вестник Челябинского гос. ун-та. – 2009. – № 5 (143). Филология. Искусствоведение. – Вып. 29. – С. 67–72.
7. Огнева Е. А. Когнитивное моделирование концептосферы художественного текста : монография / Елена Анатольевна Огнева. – Белгород : Изд-во БелГУ, 2009. – 280 с.
8. Фатхулова Д. Р. Роль эллиптических конструкций в семантико-синтаксической организации диалога (на материале французского и русского языков) : автореф. дис. на соискание уч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.20 "Сравнительно-историческое, типологическое и сопоставительное языкознание" / Д. Р. Фатхулова. – Уфа, 2007. – 18 с.
9. Côté P. R. Ellipse et reduplication: l'obsession du vide chez Patrick Modiano / P. R. Côté // Romanic Review. – 1994. – Vol. 85. – № 1. – P. 143–157.
10. Le Robert quotidien : dictionnaire pratique de la langue française / [sous la direction de J. Rey-Debove]. – P. : Dictionnaire Le Robert, 1996. – 2181 p.

Джерела ілюстративного матеріалу

1. **Modiano, AN** : Modiano P. Accident nocturne : [roman] / Patrick Modiano. — P. : Gallimard, 2003. — 180 p.
2. **Modiano, DA** : Modiano P. Dimanches d'août : [roman] / Patrick Modiano. — P. : Gallimard, 1986. — 186 p.
3. **Modiano, J** : Modiano P. Une jeunesse : [roman] / Patrick Modiano. — P. : Gallimard, 1981. — 193 p.
4. **Modiano, LF** : Modiano P. Livret de famille : [roman] / Patrick Modiano. — P. : Gallimard, 1981. — 216 p.
5. **Modiano, PE** : Modiano P. La place de l'Etoile : [roman] / Patrick Modiano. — P. : Gallimard, 1968. — 210 p.
6. **Modiano, QP** : Modiano P. Quartier perdu : [roman] / Patrick Modiano. — P. : Gallimard, 1992. — 190 p.
7. **Modiano, RN** : Modiano P. La ronde de nuit : [roman] / Patrick Modiano. — P. : Gallimard, 1969. — 153 p.
8. **Modiano, VN** : Modiano P. Voyage de noces : [roman] / Patrick Modiano. — P. : Gallimard, 1990. — 157 p.

Осуществлена попытка исследовать концептуальную нагрузку эллипсиса как средства конденсации смысла, которое вводит речевой и чувственный аспекты персонажного бытия в псевдоавтобиографической прозе П. Модиано. Вычленены текстовые концепты ПАМЯТЬ, ВОСПОМИНАНИЕ, ЗАБОТА, ПСЕВДОПОКОЙ и др. в пределах концептуальной информации, которую вербализируют эллиптические предложения во взаимодействии с синтаксическим параллелизмом.

Ключевые слова: синтаксический маркер, эллипсис, эллипсация подлежащего, эллипсация предиката.

The article presents an attempt to establish conceptual loading of ellipsis as a means of sense condensation introducing speech and sensitive aspects of human being in P. Modiano's autofiction. In consequence textual concepts MEMORY, RECOLLECTION, CARE, PSEUDOPEACE etc. are worked out within conceptual information verbalized by elliptical sentences with syntactic parallelism.

Key words: syntactic marker, ellipsis, ellipsis of subject, ellipsis of predicate.